

BIRGER HAGÅRD:

Räcker akademikerna?

Den s k högskolereformen har åsamkat obotlig skada. Jämnstrukenheten har blivit allmän norm och den högre utbildningen har förvandlats till klassundervisning av gymnasialt slag. Räknar man — som i utlandet — endast med utbildningar som omfattar minst tre år — visar det sig att Sverige är det enda industriland som 1990 utbildar färre akademiker och färre forskare inom de flesta ämnesområden än i slutet av 1960-talet.

Hela den akademiska grundutbildningen kostar lika mycket som en karensdag i sjukförsäkringen. Är Sveriges framtid värd en karensdag?

Docent Birger Hagård är riksdagsman för Moderata Samlingspartiet.

Avgörande för ett lands framtid är dess satsning på högre utbildning och forskning. Det är en sanning, som fått allt större gehör under senare tid. Främst är det den stora japanska satsningen på högre utbildning och forskning under 1960- och 1970-talen och landets enastående framgångar under senare tid, som givit insikten ännu större tyngd.

Naturligtvis kan man också vända på frågeställningen och då få en hel del av svaret varför Sverige går tillbaka. De s k högskolereformerna har fått motsatt effekt. Satsningen på högre utbildning och forskning har minskat såväl kvantitativt som kvalitativt. Vi har varken elit eller massutbildning.

Färre forskare

Läget för Sverige just nu är alarmerande. Sverige är det enda industriland i världen som 1990 utbildar färre akademiker och färre forskare inom de flesta ämnesområdena än i slutet av 1960-talet. Och situationen ser inte ut att ljusna. Antalet examinerade och forskarstuderande inger inga större förhoppningar om framtiden.

Men hur är detta möjligt? Vi har ju hela tiden matats med siffror om det stora antalet högskolestuderande i Sverige och om forskningens betydelse både kvalitativt och kvantitativt. Samtidigt har det varit uppenbart för många, att Sveriges bottenläge i välfärdens tillväxtliga rimmat dåligt med talet om den sjudande forskningsverksamheten och den goda högre utbildningen.

Många från universitetsvärlden och akademierna liksom från den politiska världen — främst moderata samlingspartiet och folkpartiet — har påtalat proble-

men nu och inför framtiden. Med de makthavande har inte velat lyssna eller också varit så besjälade av sin doktrin, jämnstrukenhetens eller medelmåttans ideologi, att de i stället ansett det vara positivt, att det akademiska samhället fått stå tillbaka.

Af Trolles bok

I det för landet allt besvärligare läget har den i andra sammanhang välkände "företagsdoktorn", professor Ulf af Trolle, engagerats. Han har nyligen publicerat en skrift, "Mot en internationellt konkurrenskraftig akademisk utbildning" (Studentlitteratur), som närmare ventilerats vid en konferens i Stockholm, anordnad av Universitetslärarförbundet.

Det är inte några nyheter i egentlig mening, som Ulf af Trolle för till torgs. Han gör en ordentlig genomgång av hur den högre utbildningen och forskningen gestaltar sig i dagens läge. Han anger i klartext orsakerna till bristerna och föreslår i någon mån hur de bör rättas till. Han hänvisar i sin bok enbart till socialdemokratiska aktörer; "hatkärleken" till statssekreteraren i utbildningsdepartementet Sverker Gustavsson är påfallande, medan de socialdemokratiska utbildningsministrarna under senare tid av naturliga skäl röner ingen eller föga uppmärksamhet. Samtidigt klargör han: "Representanter för partier som företräder "Eländets Elände" (enligt tidningen Arbetets terminologi) har inte kommit till tals".

Det är måhända begripligt, att af Trolle valt att lägga upp sin studie så att verkligheten har fått konfronteras med de socialdemokrater, som har ansvaret för den utveckling eller brist på sådan som har

drabbat landets högre utbildning och forskning. För allmänheten kunde det dock ha varit av intresse att få veta, att det hela tiden har funnits — och finns — alternativ till den socialistiska politiken. Dessa hade kunnat presenteras i klarare ordalag, men då hade de självklart kommit alltför nära de förslag, som framförts av moderater och folkpartister. Och då hade det förstås blivit "partipolitik"!

Under alla omständigheter gör af Trolle rent hus med en hel del missvisande uppgifter. Dit hör glädjestatistiken beträffande den högre utbildningen. I Sverige har ju all postgymnasial utbildning

Den akademiska utbildningen i Sverige omfattar mindre än 80 000 studerande och leder till ca 14 000 examina årligen.

kommit att betecknas som högre utbildning. Så är inte fallet i andra länder. För att få en rättvisande jämförelse har af Trolle därför helt riktigt räknat bort all utbildning, som inte omfattar minst tre år och inte heller bygger på vetenskaplig grund. Vad som återstår är i egentlig mening *akademisk utbildning*. Den omfattar i Sverige mindre än 80 000 studerande och leder till ca 14 000 examina årligen. "Det finns", säger af Trolle, "mig veterligt inte något av våra konkurrentländer som har en så ringa akademisk studentpopulation och så få examina i förhållande till folkmängden som Sverige".

Forskarutbildningen

Inte heller beträffande forskarutbildningen är situationen särskilt lysande. Vi exa-

minerar ungefär 1000 doktorer årligen, vilket är en alltför låg siffra. Bara en av fem samhällsvetare, som påbörjat forskarutbildning, avlägger examen. Som Björn von Sydow i statsrådsberedningen anmärkt, måste vi upp i det dubbla runt sekelskiftet för att bli kunna ersätta de många pensionsavgångarna, som förestår. Med tanke på den långa utbildningstiden är det en gåta hur det skall gå till.

Om kvantiteten är blygsam, finns det dessvärre också åtskilligt som kan ifrågasättas beträffande kvaliteten såväl vad gäller grundutbildningen som forskningen. Visst finns det nischer, där svensk

Bara en av fem samhällsvetare, som påbörjat forskarutbildning, avlägger examen.

forskning hävdar sig väl, men stora delar sackar efter högst avsevärt. Det är inte alltid de bästa krafterna som lockas till akademisk utbildning och forskning lönar sig dåligt.

Löneläget för svenska akademiker befinner sig trots förra årets uppjusteringar alltför i botten vid en internationell jämförelse. Inte minst gäller detta universitetslärarna. Utbildning måste enligt af Trolle betraktas som en investering och kostnaderna bör vara avdragsgilla. Det bör inte vara svårare att administrera sådana avdrag än motsvarande avskrivningar för tusentals småföretag. Självfallet bör avlagd examen utgöra en förutsättning för sådan avdragsrätt.

Ulf af Trolle citerar med visst välbehag socialdemokrater som Gunnar Myrdal, som hade föga till övers för resultaten av den socialdemokratiska utbildningspoli-

tiken. Och Sverker Gustavsson skrev som redaktör för Tiden 1982 en artikel, där han gick synnerligen hårt åt utbildningspolitiken och bl a anmärkte på "den avintellektualisering av grundutbildningen som fortgår och som — om den får fortsätta — inom några få år alldeles kommer att ha underminerat möjligheterna att hålla jämna steg med utvecklingen internationellt . . .". Han fortsatte: "Kraven måste ställas högre för varje år som går — inte lägre som man pläderar för i alla dessa förslag till missriktad yrkesanpassning som väller fram över våra skrivbord".

Sverker Gustavsson skrev sin artikel, då det fortfarande var borgerlig regim. Det gör inte kritiken mindre berättigad. Det ländar förvisso inte moderaterna och folkpartiet till heder, att de var med om att genomföra 1977 års sk reform och sedan administrerade den — centerpartiet hade ju för sin del accepterat det mesta. Men statssekreterare Gustavsson har knappast förmått att vrida utvecklingen rätt senare, även om det otvivelaktigt funnits vissa ambitioner.

Med rätta går af Trolle till storms mot många av utbildningspolitikens avarter — från grundskolan till universitetet. Hur har Sverige kunnat förhindra 6-åringar att börja skolan? Hur har man kunnat tillåta frånvaron av betyg på så många stadier? Hur har man så länge kunnat sätta medelmåttigheten i centrum?

Skall vi överhuvudtaget kunna vända på utvecklingen och skapa en internationellt konkurrenskraftig utbildning, "måste det vara ett klart mål att skapa största möjliga *ojämlikhet* i resultatet, dvs största möjliga spännvidd mellan å ena sidan de sämsta som man söker göra så bra det går och å andra sidan den elit, vars kvali-

tet blir avgörande för hur det skall gå för Sverige". Det är bara genom "elitinsatser", som Sverige kan höja sig ur den nuvarande "mediokratin". Ulf af Trolle understryker med emfas, att landet behöver genier — högteknologiska genier, ekonomiska genier, organisatoriska genier — "som kan slå sönder den byråkrati som blivit en kvarnsten i vår utveckling" — och genier inom kulturvetenskaperna, "som kan flytta fram våra andliga positioner i takt med de materiella".

Han manar: "Vi har hittills haft alltför stor framgång i våra strävanden att skapa jämnstrukenhet. På denna punkt är ingen kompromiss möjlig. Utbildning måste förvandlas från att icke ha fått vara ett konkurrensmedel till att bli vårt främsta. Universitetsutbildning måste ges som övergripande mål att till det yttersta exploatera bristande jämlikhet i de intellektuella förutsättningarna och låta envar nå sin intellektuella topp".

Ulf af Trolle uttrycker förhoppningen, att just frågan om vår framtida akademiska utbildning skall bli en huvudfråga i 1991 års val. Det är en from önskan. Den delas förvisso av många, men trots allt är risken påtaglig, att svenska folket inte kommer att se de långsiktiga perspektiv, som det här är frågan om.

Annars finns lärdomarna. Vi har ett förlorat kvartssekel. Den s k högskolereformen har åsamkat obotlig skada. I all sin klåfingrighet, i strävandena att höja jämnstrukenheten till allmän norm och avintellektualisera utbildningen för att i stället förvandla den till klassundervisning av gymnasialt slag bröts den svenska universitetsutbildningen ned till men för hela landets utveckling. Tidigare generationers idoga strävanden avbröts av en länk i utvecklingskedjan, som i missriktat ideologiskt nit gjordes alltför svag.

Skall det gå att reparera dessa misstag? Naturligtvis är det möjligt. Moderata samlingspartiet och folkpartiet — men knappast centern, vars utbildningspolitik tycks bortse från kvalitetens betydelse och alltför ofta har en egalitär inriktning — har alla förutsättningar att bryta den nuvarande trenden. Men det kommer att kräva åtskilligt av nya resurser för att Sverige skall komma bort från bottenläget, ifråga om satsning på högre utbildning och forskning. Möjligen får vi ett bättre perspektiv på det hela, om vi erinrar oss vad Ulf af Trolle påpekar, nämligen att hela vår akademiska grundutbildning kostar lika mycket som en karensdag i sjukförsäkringen. Är Sveriges framtid värd en karensdag?